

De kruisbek op de Veluwe

door Rob Lensink

De kruisbek is een vogelsoort, die behoort tot de groep van de vinkachtigen. Hij is een broedvogel in grote delen van Europa, vrijwel uitsluitend in naaldbossen. De belangrijkste broedgebieden liggen dan ook in Noord-Europa en de berggebieden in Midden-Europa. Toch kunnen we ook in onze streken de kruisbek waarnemen, soms zelfs zeer overvloedig.

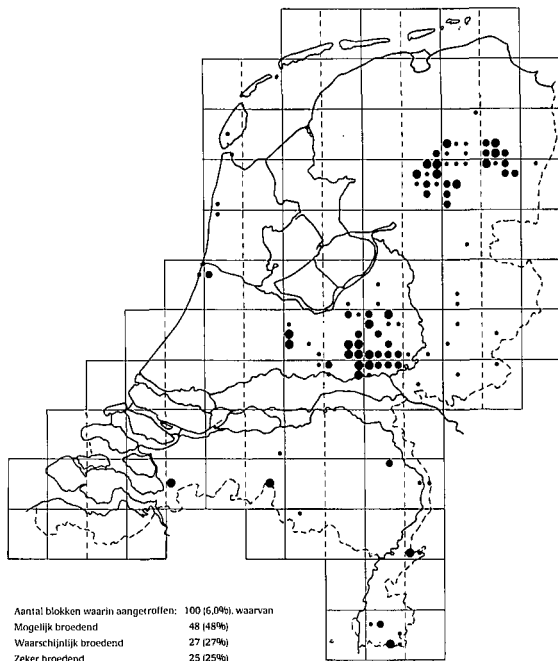
De kruisbek op de Veluwe

De kruisbek ontleent zijn naam aan zijn snavel. De punten van de boven- en ondersnavel kruisen elkaar namelijk. Is dat niet vreselijk onhandig, zult u zich wellicht afvragen. Nee, voor de kruisbek niet. Deze soort leeft namelijk uitsluitend van zaden van naaldbomen. Een dergelijke snavel is bij uitstek geschikt om zaden open te breken, of om zaden uit kegels te peuteren.

Tot voor 15 jaar was de kruisbek in Nederland alleen bekend als trekvogel en wintergast. De aantallen hier verblijvende vogels konden van jaar tot jaar sterk wisselen. In jaren met een gering voedselaanbod in de broedgebieden in Noord-Europa konden zeer grote aantallen worden waargenomen. In andere jaren nauwelijks enkele. De jaren met grote aantallen worden invasiejaren genoemd. De laatste invasie vond plaats in 1979. Ook in 1983 is er een invasie ingezet, er verblijven nu duizenden kruisbekken bij Arnhem op de Veluwe.* In een invasie jaar worden de eerste kruisbekken al begin juni gezien. Het hoogste aantal verblijft hier evenwel in het najaar en het begin van de winter.

Waar moeten we de kruisbek in het bos zoeken? Als biotoop voor deze soort worden oude bossen met naaldbomen genoemd: grove den, fijnspar, douglas, lariks. Hij leeft voornamelijk in de boomtoppen, waar de kronen worden afgezocht op kegels met zaad. Het broeden gebeurt ook hoog boven de grond in de kroon van een oude naaldboom. Aan de grond zien we ze vrijwel alleen om te drinken en in het broedseizoen om nestmate-

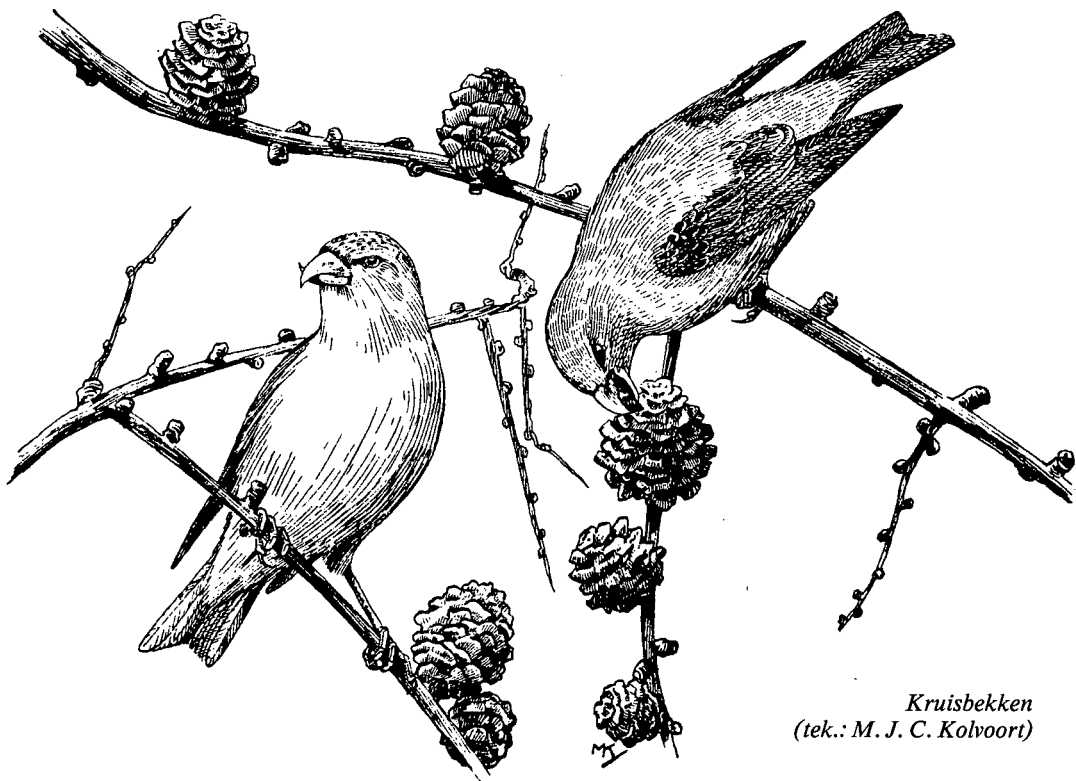
* Uit de berichten die de Natura-redactie van veel zijden ontvangt, blijkt dat we in ons land sinds juni met een ware kruisbek-invasie te maken hebben. Soortgelijke berichten bereiken ons uit West-Duitsland, België en Luxemburg. Let u een op in uw eigen omgeving. De redactie van Natura houdt zich aanbevolen voor opgave van uw waarnemingen. Ook heeft het zin om eens op te letten of de kruisbekken in uw omgeving het tot in de winter volhouden en of zij, net als bij de laatste grote invasie van 1974-1975, wellicht tot broeden komen.

Verspreidingskaart van de kruisbek (met toestemming overgenomen uit Atlas van de Nederlandse Broedvogels, uitgave Natuurmonumenten/SOVON, 1979).

riaal te verzamelen. Kortom, op de Veluwe lijkt derhalve een geschikt biotoop aanwezig.

Dat er op de Veluwe een geschikt biotoop voorkomt, is het afgelopen decennium wel gebleken. Na 1970 heeft de kruisbek zich als broedvogel in Nederland gevestigd. Het eerste in Drente en op de Veluwe. De aantallen waren in de eerste jaren klein. Thans broeden een belangrijk deel op de Veluwe. Als belangrijkste oorzaak van deze vestiging en de daarop volgende uitbreiding wordt het ouder worden van onze naaldbossen genoemd, voornamelijk grove den. Deze bossen beginnen in een ontwikkelingsstadium te komen, dat zij qua structuur overeenkomen met de oude naaldbossen in de andere Europese broedgebieden. Immers een groot deel van de naaldbossen hier is aan het begin van deze eeuw aangeplant (heidebebossingen).

Kruisbekken
(tek.: M. J. C. Kolvoort)

Het broedseizoen van de kruisbek begint al vroeg. De meeste paren leggen de eieren al in februari-begin maart. Ook als het sneeuwt en vriest! De jongen vliegen in april-mei uit. Vandaar dat we ze in invasiejaren al begin juni in Nederland kunnen waarnemen.

Het inventariseren van kruisbekken is lastig. In tegenstelling tot andere soorten zijn zij niet-territoriaal. Dat betekent, dat de zang van de mannetjes geen functie heeft in de zin van het aangeven van een territorium. De zang vervult waarschijnlijk alleen een functie bij de paring. Vlak voor het broedseizoen aanbreekt, leven de kruisbekken nog in groepen. De balts vindt dan ook in deze groepen plaats, evenals de paring. Vlak voordat de eieren worden gelegd, wordt een nestplaats gekozen en een nest gebouwd. Pas vanaf dat moment leven de paren los van andere soortgenoten.

Het inventariseren kan dan ook alleen aan de hand van alarmerende paren en (later) roepende jongen. Wanneer de jongen uitvliegen hebben zij nog een snavel zonder de gekruiste punten. Pas 1 à 2 weken na het uitvliegen is de snavel volgroeid.

Nog lange tijd daarna worden de jongen door de ouders gevoerd. Zij kunnen dan al wel zeer goed vliegen, waardoor zij spoedig al honderden kilometers van het nest verwijderd kunnen zijn. Men kan waarschijnlijk alleen spreken van jongen die

ter plaatse zijn uitgebroed, wanneer zij nog geen volgroeide snavel hebben.

Hoewel het inventariseren zijn haken en ogen heeft, is er afgelopen voorjaar een poging gedaan het aantal kruisbekken binnen ons werkgebied op de Veluwe vast te stellen. Daarbij zijn 25-30 paren gelokaliseerd, waaronder enkele nestvondsten.

Na het broedseizoen verzamelen de kruisbekken zich in groepen. Deze groepen kunnen bestaan uit enkele exemplaren tot enkele honderden exemplaren. Gezamenlijk zwerven zij dan rond op zoek naar geschikte voedselgebieden. Deze groepen kunnen, wanneer het voedsel werkelijk is uitgeput, in korte tijd een grote afstand afleggen.

Hoe herkennen we nu een kruisbek tijdens een wandeling op de Veluwe? Allereerst aan het geluid. Een scherp en hoog en luid 'kiep, kiep, kiep, kiep, kiep'. Het heeft wel wat enkele geluiden van de huismussen weg. Nee, die huismussen in uw tuin zijn echt huismussen. De soort is luidruchtig, let er eens op. Wanneer u denkt een kruisbek te horen, zoek dan eens de boomtoppen af. Met mooi weer kunnen ze daar lange tijd zitten en kijken en roepen. Bovendien zijn ze niet erg schuw.

(Uit: *Convolvulus*, contactblad van de KNNV - afdeling Arnhem, november 1983.)